

УДК 37. 018. 32 (477.87)

ТРУДОВЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ІНТЕРНАТНИХ ЗАКЛАДАХ ЗАКАРПАТТЯ

Машкаринець-Бутко Анжеліка Іванівна
м.Ужгород

Актуальність розглядуваної у статті проблеми обумовлена потребою у оновленні змісту, форм і методів трудового виховання молоді в системі інтернатних закладів з урахуванням досвіду діяльності інтернатів у попередні роки, а також сучасної гуманістичної парадигми у вихованні в цілому. У статті обґрунтовується необхідність у створенні такої системи трудового виховання, яка б забезпечувала індивідуальний, колективний та особистісний розвиток вихованців. Перспективи подальшого дослідження полягають у експериментальному визначенні рівнів готовності вихованців інтернатів до професійного самовизначення.

Ключові слова: трудове виховання, інтернатні заклади, засоби, форми, методи трудового виховання.

Актуальність проблеми дослідження. В умовах сучасної суверенної України особливого значення набуває залучення молоді в інтернатних закладах до різних видів трудової діяльності. Зростання інтересу до проблеми праці нині зумовлюється радикальними перетвореннями, насамперед в економічній сфері, появою нових та помітним розширенням сфери окремих усталених видів праці-підприємництва, комп'ютеризація й програмування, обслуговуюча праця, шоу-бізнес тощо.

Окрім того, впровадження в Україні гуманістичного підходу щодо соціальної політики потребує переорієнтації державної системи опіки на індивідуальні потреби кожної дитини, позбавленої сімейного оточення, створення оптимальних умов для її виховання, розвитку, формування особистості.

Однак, аналіз сучасної суспільної практики доводить, що у розв'язанні цих завдань мають місце помітні труднощі: значна частина молоді втратила інтерес до продуктивної і суспільно корисної праці, прагне уникнути її, зосереджує свою увагу на комерційній діяльності, що зазвичай призводить до кардинальних змін мотивації праці. Все це ще більше актуалізує проблему трудового виховання молоді в інтернатних закладах Закарпаття та формування в неї позитивного ставлення до праці.

Методологічні аспекти проблеми розкриваються у у працях вітчизняних педагогів-класиків: А.С.Макаренка, К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського, Г.С.Сковороди та ін.

Проблеми трудового виховання молоді в інтернатних закладах висвітлювали: А.Д.Бондар, Б.С.Кобзар, Л.В.Канішевська, Б.Ф.Мельниченко, Є.П.Постовойтов, В.Г.Слюсаренко. Окремі аспекти проблеми розглядають закарпатські науковці, такі як: І.М.Магула, І.А.Калинич, М.В.Маринкевич, М.П.Рибальченко, С.П.Архипова, Г.Я.Майборода, В.В.Гомоннай, В.П.Росул, М.І.Талапканич, В.В.Химинець, П.П.Стрічик, Б.М.Качур, А. Волошин та ін.

Сучасні інтернатні заклади ставлять перед собою завдання виховання в молоді усвідомленого позитивного ставлення до праці, розуміння її соціальної значущості, розвитку потреби в трудовій активності, ініціативності, схильності до підприємництва, розуміння економічних законів і проблем суспільства та засобів їх розв'язання, готовності до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації за умов ринкових відносин, сформування працелюбності як базову якість особистості.

Саме тому актуальною є потреба у оновленні змісту, форм і методів трудового виховання молоді, що виховується в системі інтернатних закладів з урахуванням досвіду діяльності інтернатів у попередні роки, з урахуванням сучасних вимог до виховання, і до трудового зокрема.

Мета дослідження полягає у визначенні підходів до оновлення змісту трудового виховання в сучасних інтернатних закладах Закарпаття. Досягненню мети сприяло виконання наступних завдань:

1. Аналіз стану трудового виховання молоді в інтернатних закладах Закарпаття в повоєнні роки.
2. Здійснення аналізу джерельної та теоретичної бази проблеми дослідження.
3. Вивчення впливу інтернатів на процес трудового виховання учнів.

Виклад основного матеріалу. Одним із найголовніших завдань післявоєнного періоду в галузі освіти було здійснення загального обов'язкового навчання, з яким освітяни області успішно справилися.

У другій половині травня 1948 року у всі "округи" (райони та міста) відряджалися інспектори обласного відділу освіти, які більшість свого робочого часу перебували в інтернатних закладах

з метою вивчення фактичного стану справ на місцях і надання необхідної допомоги та виправлення існуючих недоліків. Ними систематично вивчалися рівень знань і практичних навиків учнів, організація позакласної діяльності, робота шкіл-інтернатів у цілому. Про що свідчать переглянуті нами в архіві звіти перевірок багатьох шкіл-інтернатів Закарпатської області [2, с. 5].

Виконками місцевих рад відповідали за охоплення дітей навчанням у школах-інтернатах і в разі потреби притягали до відповідальності осіб, винних за невідвідування їх дітьми. У радах були створені так звані культосвітні комісії, які дбали про залучення дітей до навчання, про матеріальну допомогу дітям-сиротам. При семирічних і середніх школах сільської місцевості для учнів, які проживали на значній відстані від школи, організовувались шкільні інтернати, що утримувались за державні кошти. Їхня кількість щороку зростала. Однак держава не обмежувалася тільки цими заходами для здійснення загального навчання. Після війни залишилося багато дітей-сиріт і напівсиріт, а також таких, які стали переростками і не могли навчатися в загальноосвітніх школах. Про таких дітей проявляли особливе піклування.

У 1956 році в м. Хуст, а в 1957 році в м. Мукачеві були відкриті перші дві школи-інтернати на 660 учнівських місць.

Окремі інтернатні заклади, що мали необхідну матеріально-технічну базу і кваліфіковані кадри, за рішенням облвиконкому здійснювали професійну підготовку. Зокрема, у питанні трудового, професійного, і допрофесійного навчання здобула значних успіхів Хустська школа-інтернат, де під керівництвом тодішнього директора І.М. Магули склалася ефективна система трудового виховання в процесі вивчення учнями основ наук, про що докладно можна ознайомитися у опублікованих нами матеріалах [5, с.82-84].

Також вміло організовували цю роботу керівники та педколективи Н. Ворітської школи-інтернату, яку очолював І.Ф. Шумський, Буштинської – О.В. Болдирєва, Виноградівської – І.В. Матола та ін.

Вивчення досвіду діяльності інтернатних закладів Закарпаття в післявоєнні роки дозволяють виокремити головні характеристики трудового виховання:

- спрямованість: на колективну, суспільно-корисну діяльність;
- методи: практичні, пов'язані із виробничою діяльністю, суспільно-корисною працею;
- форми: колективні, бригадно-лабораторні;
- результативність: оволодіння вихованцями однією або кількома робітничими професіями, що становило основу їх соціальної захищеності.

Отже, праця була і залишається джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психічного розвитку особистості. Упродовж всієї історії людства праця була засобом формування у кожної особистості найкращих якостей. Тому багато відомих філософів, педагогів не мислили виховання поза працею.

Український філософ і поет Г.С.Сковорода вбачав щастя людини тільки в "сродній праці". "Щастя полягає, – писав Г.С.Сковорода, – тільки в сродній праці на користь суспільству" [6, с.418]. "Сродна праця" – термін, що означає праця за покликом, здібностями; праця, вибір якої обумовлений природовідповідністю, або "сродністю". Отже позиція Г.С.Сковороди сучасною термінологією може бути визначена як поєднання індивідуального "хочу" і "можу" з суспільним "треба".

К.Д.Ушинський, глибоко занурюючись у психологічні засади виховання писав: "Праця, як ми її розуміємо, є така вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істинно людської мети в житті" [8, с.107].

А.С.Макаренко вважав працю генеруючим засобом соціального становлення особистості: "Правильне... виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове" [4, с.387].

На новому етапі суспільного розвитку В.О.Сухомлинський, підтримуючи народні традиції в царині виховання, вбачав у праці невичерпне джерело виховання всебічно розвиненої особистості. "Виховну місію школи, – писав В.О.Сухомлинський, – ми вбачаємо в тому, щоб праця увійшла в духовне життя особистості, в життя колективу, щоб захоплення працею уже в роки отрочества й

ранньої юності стало однією з найважливіших якостей людини" [7, с.166].

Важливими є і засоби трудового виховання, які охоплюють велику кількість предметів, дій, знарядь праці, обладнання тощо, які допомагають учневі здійснювати певні трудові операції [3, с.266].

Форми ж трудового виховання відрізняються своєю різноманітністю. До них можна віднести: уроки праці, гуртки, студії, трудові десанти та ін. [там само].

Трудове виховання є складовою всебічного гармонійного розвитку особистості. Тому загальні методи виховання ефективно використовуються і в системі трудового виховання: переконування, приклад, вимога, вправи, вправляння, заохочення, покарання.

Є ще суттєвий аспект важливості трудового виховання. Людина прагне до утвердження себе в колективі на основі престижу, а також бажає відчувати задоволення від певного виду діяльності. Якщо особистість залучена до бажаних видів трудової діяльності, це приносить психологічне задоволення і забезпечує престижність особистості. Коли ж людина позбавлена можливості займатися працею, вона вдається до сурогатів, за допомогою яких можна штучно викликати ілюзорне відчуття задоволення, престижності. Такими засобами є алкоголь і наркотики. Це призводить до фізичного і соціально-психічного ослаблення частини людей і суспільства

Отже – трудове виховання це виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності [1, с.118].

Тому, основою всієї системи трудового виховання в інтернатному закладі і в повоєнні роки, і на сучасному етапі є суспільно-корисна праця учнів, яка включає:

1. суспільну роботу – таку діяльність, яка сприяє організації учнівського колективу для культурно-масової, суспільно-корисної та громадської діяльності;
 2. самообслуговування;
 3. виробничу працю – суспільно-корисну трудову діяльність учнів, пов'язану з створенням матеріальних цінностей, придатних для використання як в умовах школи, так і в сфері виробництва.
- Варто сьогодні більшу увагу звертати на виховні можливості продуктивної праці, які проявляються через відповідальність, ініціативність, точність і старанність. Виховний потенціал продуктивної праці можна визначити в таких аспектах:
- продуктивна праця вдосконалює трудові вміння і навички, привчає до трудових зусиль, розвиває суспільну активність, волю й такі важливі риси характеру, як дисциплінованість,
 - працюючи поруч із дорослими, учень прилучається до життя суспільства, набуває життєвого досвіду, досвіду спілкування у виробничій сфері, навчається ефективних прийомів виробничої діяльності;
 - виготовляючи продукцію власними руками, школяр відчуває, що він на щось здатний, у нього з'являється впевненість у собі, а добре зроблена річ приносить естетичне задоволення;
 - плата за роботу переконує учня в значущості його праці, самостійно зароблені гроші вчать ощадливості, раціональної організації власного життя, сприяють формуванню вмінь співвідносити задоволення потреб із реальними можливостями;

Для того щоб праця стала ефективним засобом трудового виховання, вона повинна бути педагогічно доцільною організованою. Про педагогічну доцільність трудового виховання свідчать такі чинники:

- цілеспрямованість: вихованці мають розуміти мету роботи, що їм належить виконати, знати, якими будуть її результати;
- зв'язок із навчальною діяльністю;
- усвідомлення того, що виховна ефективність праці зростає за умови, коли вихованці є її організаторами, а не лише виконавцями;
- доступність конкретних заходів. Ускладнюватися за методами виконання і збільшуватися за обсягом вони можуть з набуттям дітьми трудового досвіду, адже непосильна праця породжує невпевненість у власних силах, небажання виконувати її;

- ґрунтування на наукових засадах (порядок на робочому місці, ефективне використання робочого часу, раціональних прийомів праці, економне витрачання матеріалів, електроенергії, естетичний вигляд виробу, дотримання особистої гігієни й техніки безпеки тощо);
- колективний характер. За такої умови формуються товариські взаємини, дух співробітництва, взаємодопомоги, здатність до спільних трудових зусиль;
- орієнтація на формування в молоді любові до праці, стимулювання відчуття радості від неї.

Про ефективність трудового виховання свідчать сформованість у молоді людини потреби у праці, переживання нею радості від праці, усвідомлення її доцільності як найважливішого засобу реалізації своїх знань, умінь, самовираження.

Проектування змісту виховання в інтернатних закладах, що функціонують у сучасних умовах суспільного розвитку повинно бути націленим на виховання у дітей:

- ставлення до праці не тільки як до можливості отримання суспільних цінностей, але і до джерела саморозвитку і самореалізації здібностей, особистих вподобань;
- навичок самообслуговування, вміння доводити справу до завершення; здатності до колективної співпраці;
- готовності до професійного вибору свого майбутнього: після закінчення інтернату перед усіма випускниками постає проблема визначення подальшого життєвого шляху, отримання освітньої або ж професійної підготовки.

Можливості щодо продовження навчання у вищих навчальних закладах дітьми, випускниками інтернатних закладів, декларується низкою пільг. Проте невисокий рівень знань, яких набувають діти, робить їх неконкурентоспроможними при виборі професійного фаху. Ті ж сироти, яким вдається поза конкурсом поступити до вищого навчального закладу, не маючи матеріальної підтримки з боку батьків, не в змозі навчатися за рахунок державної стипендії. А після закінчення навчання вони часто не

можуть працевлаштуватися.

Велика відповідальність за такі факти дійсності лежить на самих інтернатних закладах. Тому сьогодні, проектуючи зміст трудового виховання необхідно враховувати:

- необхідність розробки сучасних педагогічних систем на засадах принципу діалогової згоди (діалогу культур), що означає для нас збереження і примноження позитивного досвіду трудового виховання в інтернатних закладах Закарпаття в повоєнні роки та в умовах незалежної України; аналіз досвіду зарубіжних закладів такого типу і вироблення нової методології трудового виховання в сучасних інтернатах для дітей і молоді;
- потребу у створенні такого середовища в інтернаті, яке б забезпечувало можливість для творчості, до саморозвитку. Реалізація змісту повинна забезпечуватись адекватними засобами, формами і методами, в яких є місце для прояву індивідуальності, забезпечення диференційованого підходу у трудовому вихованні;
- потребу у виробленні нової національної ідеології, в якій національне – це не уніфікація а єдність різноманітного; у трудовому вихованні з огляду на це варто опиратись на регіональні традиції, народні ремесла, діяльність, пов'язану з обрядовістю, звичаями.

Висновки: ефективність трудового виховання молоді в інтернатних закладах Закарпаття підвищується за умови: раціональної організації різних видів трудової діяльності, застосування відповідних форм і методів трудового виховання, широкого використання трудових традицій інтернатних закладів Закарпаття, побудові співробітництва педагогів і учнів на принципах особистісно орієнтованого виховання.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у проведенні опитування на предмет виявлення рівнів професійного самовизначення вихованців інтернатних закладів.

Література та джерела

1. Волкова Н.П. Педагогіка/ Наталія Павлівна Волкова. – К.: Вид. центр "Академія", 2002. – с.118
2. ДАЗО. – Ф.Р.165. – Оп.2.– Од.зб.82. – Арк.5.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка /А.І.Кузьмінський, В.Л.Омеляненко. – К.: "Знання-Прес", 2003. – 418с.
4. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей /Антон Семенович Макаренко // Твори в 7т. –Т.4. – К. Рад. Шк., 1954. – с.387.
5. Машкаринець-Бутко А. І. Розвиток системи інтернатних виховних закладів на Закарпатті після 1945 року / Анжеліка Іванівна Машкаринець-Бутко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2011. – Вип.20. – с.82-84
6. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів / Григорій Савич Сковорода // У 2т. – Т.1. – К.:Наукова думка, 1973. – с.418.
7. Сухомлинський В.О. Як виховати справжню людину /Василь Олександрович Сухомлинський // Вибрані твори: В 5т. – Т.1. – К.: Рад. шк., 1976. – 166 с.
8. Ушинський К.Д. Праця в її психічному і виховному значенні / Константин Дмитрович Ушинський //Вибрані педагогічні твори: В 2т. – Т.1. – К.: Рад.шк., 1983. – 107с.

Актуальность рассматриваемой в статье проблемы обусловлена потребностью в обновлении содержания, форм и методов трудового воспитания молодежи в системе интернатных учреждений с учетом опыта деятельности интернатив в предыдущие годы, а также современной гуманистической парадигмы в воспитании целом. В статье обосновывается необходимость в создании такой системы трудового воспитания, которая обеспечивала бы индивидуальное, коллективное и личностное развитие воспитанников. Перспективы дальнейшего исследования направлены на экспериментальное определение уровней готовности воспитанников интернатив к профессиональному самоопределению.

Ключевые слова: трудовое воспитание, интернатные учреждения, средства, формы, методы трудового воспитания.

The author of the article has considered the need for updating the content, forms and methods of labour education of young people in residential care system based on the experience of boarding institutions in previous years as well as modern humanistic paradigm in education in general. The article explains the need for such a system of labor education that would provide individual, kolektivnoe and personal development of pupils. Prospects for further study are in the experimental determination of levels of readiness boarding to professional self.

Key words: labor education, orphanages, tools, forms, methods for labor education.